

Lectura activă – principiu în analiza informațiilor. De la „lectura” faptelor, la „lectura” semnificațiilor

Conf. univ. dr. Irena DUMITRU

Acedemia Națională de Informații „Mihai Viteazul”

e-mail: irenachiru@yahoo.com

Motto

„Adevărata problemă a erei informaționale nu este de natură tehnologică; mai degrabă, problema ne privește pe noi – ce să gândim, la ce să ne gândim (...) utilizând noile metode analitice, noile instrumente conceptuale cu care să analizăm și să înțelegem produsele minții umane.”

(Keith Devlin, 1997 *apud* Moore, 2007)

Abstract

Defined as a "process of transforming intelligence to be collected in any way¹ in a product which may be used by the decision makers and the military decision-makers" (Shulsky and Schmitt, 2008, 79), intelligence analysis involves two key sub-processes²: reading and drafting.

*The premise from which we start is that **we cannot conceive intelligence analysis without reading intelligence which the analytical product is based on** and, subsequently, in the absence of "translating" the conclusions into intelligence ready to be used.*

*This article will refer to the former of the two sub-processes, trying to define those parameters of active reading which should allow drafting an intelligence product: differentiating perspectives, identifying social, political and economic factors, separating facts from opinions and identifying and interpreting the biases existing in the text. **We do not read to criticize, to agree or disagree, but to obtain the intelligence from the text.** The premise – a text is not a verdict with respect to the given subject, but it is the object of interpreting and evaluating. In*

---

¹ “To be collected in any way” means by different sources either – OSINT, or covert – HUMINT, SIGINT. This is the typology more often offered by literature. There are also classifications which include more INTs – for example, IMINT, ELINT, COMINT, FISINT.

² Not reducing to these two processes.

other words, getting accustomed to the active reading principles may help us in becoming knowledgeable readers, the more so within the present-day technological environment, when the Internet allows anyone, anytime and anywhere to be able to pose as an information source.

Keywords: intelligence analysis, active reading.

Abilitatea de a citi se formează gradual, începând cu studiile primare, când învățăm să parcurgem cuvânt cu cuvânt fraze și frază cu frază texte, când cunoașterea unui subiect se rezumă la o singură sursă și când lectura ne este dublată de credința că un text descrie cu acuratețe realitatea în cauză. Aceasta este „lectura nonactivă”, care oferă doar fapte și un tip de cunoaștere bazată pe memorarea conținuturilor unui text. Spre exemplu, un cititor nonactiv va lectura o lucrare de istorie pentru a cunoaște evenimentele/faptele trecutului și interpretarea dată acestor evenimente.

Prin comparație, pentru un cititor activ, textul³ va oferi doar o variantă de interpretare a faptelor sau perspectiva unui autor despre subiectul respectiv: cititorul activ va înțelege „ce spune” textul, dar și „cum reprezintă” textul problema în cauză. Practica lecturii active ne ajută să înțelegem că fiecare text este creația unică a unui anumit autor și să evaluăm modalitatea în care o perspectivă asupra evenimentelor sau o selecție a evenimentelor poate determina un anumit mod de reprezentare a realității descrise (incomplet/complet, obiectiv/partizan). Cu alte cuvinte, alegerile pe care orice autor le face în procesul de elaborare și redactare a unui text, la nivelul conținutului, limbajului și structurii specifice, trebuie evaluate deoarece au efecte asupra semnificației atribuite textului în cauză.

În termenii analizei informațiilor, se impune ca lectura să fie una activă: obiectivul lecturii nu se poate rezuma la înțelegerea „a ceea ce se spune”. Pe acest palier, lectura trebuie să permită identificarea și înțelegerea perspectivelor, a *bias*-urilor și a subînțelesurilor, în sensul în care **trebuie să vedem cum lumea este portretizată de un text și nu să vedem lumea așa cum este portretizată de un text.**

Din literatura de specialitate a ultimilor șase decenii – fundamentată pe experimente și exemple oferite de realitate – am învățat că **informația este rareori neutră**. Datele, utilizate în mod selectiv pentru a compune informații, reprezintă doar puncte de vedere ale unei surse/autor. Problema

---

³ Utilizăm termenul de „text” în sens generic, ca suport al unei informații (i.e. discurs (scris), articol de presă etc.).

evaluării a devenit tot mai dificilă odată cu necesitatea integrării informațiilor conținute de internet, mediu de comunicare a cărui popularitate l-a transformat rapid în ținta perfectă a mizelor și *parti-pris*-urilor comerciale, politice, sociale.

Rezultă că pe palierul surselor deschise de informare (OSINT), arii supuse utilizării „interpretative” a datelor, este necesară aplicarea unor instrumente de evaluare și validare a informațiilor, instrumente care să permită identificarea diverselor grade de interpretare a decupajului de realitate în informație, determinarea măsurii în care realitatea relevantă este descrisă adecvat, detectarea modificărilor apărute pe parcursul observării, interpretării și transmiterii (de la o sursă la alta), identificarea erorilor de conceptualizare sau a persoanelor care au generat deformarea. Lectura activă în sine nu asigură atingerea acestor obiective, însă susține demersul de obținere a unui grad cât mai mare de obiectivitate în elaborarea produselor de informare.

Lectura ideilor și lectura cuvintelor. Rolul inferențelor

În registru ideal⁴, procesele de comunicare sunt caracterizate de izomorfism între ceea ce intenționează emițătorul să comunice și ce comunică de fapt, precum și între semnificația pe care emițătorul intenționează să o transmită și cea pe care o atașează receptorul. În realitate, înțelegerea a ceea ce citim sau auzim se realizează în pondere importantă în mod indirect, prin inferențe. Un text dat nu conține *per se* semnificația. Cititorul este cel care construiește semnificația pe baza cunoștințelor sale preexistente, pe baza convențiilor sociale, pe baza unor date pe care le deține despre autor („X nu ar afirma așa ceva!”), despre context („Nimeni nu ar declara așa ceva cu ocazia unui asemenea eveniment!”) sau despre audiență („X nu ar recunoaște o asemenea faptă în public!”). Cu alte cuvinte, **în calitate de cititori facem inferențe având ca resort convenții, cunoștințe, experiențe și valori împărtășite social**. Citim mai degrabă idei decât cuvinte și facem inferențe în detrimentul identificării semnificației intenționate de autor.

Pentru a ilustra, vom lua exemplul frazei următoare: „*Președintele a recunoscut că arma cu care a fost împușcată soția sa îi aparținea*”. Dincolo de ceea ce fraza conține în mod explicit (recunoașterea proprietății armei),

---

⁴ A se citi „utopic”.

deducem că președintele era căsătorit și că soția sa a decedat. Mai mult, deducem că: există un președinte, președintele deține o armă, președintele este căsătorit, soția sa a decedat, arma i-a provocat moartea, președintele a recunoscut că arma îi aparținea.

Într-un alt plan, rezultă că o persoană publică este implicată într-un caz de crimă, arma (sau cel puțin glonțul) a fost probabil recuperată și identificată ca armă a crimei (altfel, asumarea proprietății armei de către președinte nu ar avea sens). În egală măsură, trebuie să recunoaștem că nu știm dacă afirmația președintelui este adevărată, dacă președintele este vinovat sau a fost implicat în moartea soției sau dacă aceasta din urmă a murit în urma unei împușcături (putea fi lovită cu arma respectivă), dacă a fost crimă, accident sau sinucidere. Parte din inferențele integrate inerent în procesul de gândire sunt justificabile, parte nu.

În economia prezentului articol, abordarea problemei inferențelor are o dublă justificare. În primul rând, pentru a ilustra teza conform căreia „informațiile nu sunt neutre”, ele putând fi fundamentate de inferențele autorului/sursei. În al doilea rând, pentru a explica rolul inferențelor care dublează inerent lectura, evaluarea și analiza acestor informații.

Inferența are ca resort nevoia de a da înțeles, de a găsi semnificații, de a atribui scopuri și cauze. Este un proces mental prin care este extrasă o concluzie generală din mai multe fapte particulare. Indivizii inferează motivații, scopuri și intenții. Interpretează acțiuni particulare ca fiind exemple ale unor *pattern*-uri de comportament, ale unor intenții sau sentimente. Conchidem că plouă dacă cineva și-a deschis umbrela. Sau conchidem că informațiile sunt veridice dacă este citată o voce avizată a domeniului în cauză.

Inferențele nu sunt întâmplătoare. Pot fi presupuneri, însă sunt *presupuneri educate*, adică bazate pe fapte (faptele ca probe ne conduc spre o anumită concluzie). Rezultă că, plecând de la aceeași referință, toți indivizii vor ajunge la aceeași concluzie. Ceea ce nu se întâmplă în exemplele mai sus citate: umbrela poate fi o protecție împotriva soarelui, iar citarea poate fi dezechilibrată cedând spațiu doar unei părți implicate într-o problemă controversată.

Soluții pentru o lectură activă

Abilitatea de a citi activ presupune în primul rând **distanțare față de text**. Doar aceasta permite combinarea celor două paliere ale unui text: (1) ce informații îmi oferă textul? și (2) cum este construit textul?, cum sunt

utilizate și interpretate argumentele (fapte, exemple)?, cum ajunge autorul la concluziile prezentate? și care pot fi variantele alternative de a analiza subiectul textului?

Ambele paliere sunt importante pentru înțelegerea unei probleme și pentru elaborarea unui produs informativ bun, deoarece informațiile pot fi relevante prin raport cu tema produsului informativ, însă pot fi viciate (de exemplu prin distorsiune sau decontextualizare). Prin urmare, evaluarea combinată pe cele două paliere permite extragerea informațiilor relevante, dar deopotrivă veridice.

Punctual, un cititor activ va supune textul unei analize pe următoarele planuri: (1) **sursa/sursele informației** – permite evaluarea autorului informațiilor, dar și a celor din spatele informației (surse primare, secundare etc.), (2) **conținutul informației**, (3) **modalitatea de exprimare** sau **tendința** care este, de cele mai multe ori latentă, ascunsă, dar cu un impact foarte puternic în planul percepției conținutului informației, (4) **argumentele conținute în text** sau **probele aduse**, care conferă sau nu temei informațiilor prezentate și (5) **efectele** – impactul informației (formă și fond) la nivelul receptorului (a se vedea tablelul *Paliere de analiză pentru o lectură activă*).

PALIERE DE ANALIZĂ PENTRU O LECTURĂ ACTIVĂ	
Evaluarea sursei (cine?)	<p>Tipul publicației Background-ul autorului pe tema respectivă (alte articole) Cui se adresează autorul? Autorul are o abordare din interiorul sau din exteriorul problemei? Cum influențează acesta informațiile care sunt incluse/excluse în/din text? Care sunt premisele de la care pleacă autorul? Sunt acestea explicit sau implicit formulate? Depind premisele de contextul prezentat? Care este motivația autorului în a scrie un asemenea text? Care este scopul său? Există ale abordări teoretice sau aplicate care ar fi putut fi incluse în text? Cine/ce a fost exclus? Textul conține grafice, statistici, ilustrații? Sunt acestea prezentate și dezbătute? Contribuie la argumentarea perspectivei autorului? Care este atitudinea autorului? Stilul? <i>Bias</i>-urile? Termeni, stilul sau exemplele pun în evidență <i>bias</i>-uri? În ce măsură <i>bias</i>-urile diminuează credibilitatea autorului? Textul face apel la registrul emoțional? Invocă alte surse? Autorul își asumă textul sau tratează subiectul cu umor, satiră, ironie sau sarcasm? Care dintre aserțiuni sunt fapte și care sunt opinii? Sunt prezentate opinii ca fapte? În ce măsură autorul simplifică ideile complexe? În ce măsură face apel la generalizări nejustificate? Inferențele sunt corecte? Autorul citează ideile altor surse în mod corect? Sau le distorsionează și le prezintă în afara contextului potrivit? Autorul face apel la tehnici de persuasiune (apelul la prejudecăți sau inducerea fricii)? Oferă textul o imagine echilibrată asupra problemei?</p>
Evaluarea informațiilor (ce?)	
Identificarea tendințelor (cum?)	
Analiza argumentelor (de ce?)	<p>Care dintre aserțiunile autorului sunt exemplificate? Care nu? Sunt exemplele atribuite surselor în mod corect? Sunt exemplele actuale? Care dintre aserțiunile autorului sunt exemplificate și argumentate? Care nu? La ce concluzii ajunge autorul? Sunt acestea justificate sau nu?</p>
Analiza efectelor	<p>Sunteți de acord cu perspectiva autorului? Care vă sunt propriile <i>bias</i>-uri în legătură cu subiectul în cauză? În ce măsură textul vă schimbă propriile valori, credințe, idei?</p>

Un exemplu: lectura știrilor

În contextul actual, mass-media reprezintă mijlocul de comunicare socială dominant, care propune receptării un flux continuu de date, fapte și idei și, în paralel cu informațiile transmise, semnificații prin prisma cărora configurează o imagine despre lume. **Mass-media definesc realitatea** prin intermediul știrii, al comentariului și al ficțiunii, iar procesele firești de selecție și ierarhizare determină ceea ce este inclus și ceea ce este exclus, impun anumite evenimente și omit alte evenimente. Dincolo de faptul că deschid „ferestre spre lume”, oferind perspective selective, mass-media interpretează, propun cadre explicative explicite sau implicite, bazate pe asocieri de idei, imagini cu semnificații latente, raționamente cauzale „firești”. În egală măsură, mass-media clasifică și etichetează, realizând distincții între ceea ce este normal și deviant, acceptabil sau inacceptabil, nomic sau anomic.

Prin urmare, **reprezentările audiovizuale surprind realitatea dintr-una din perspectivele posibile**, iar informația oferită este o informație mediată. Actul de producere a știrilor presupune, inevitabil, nu reproducerea, ci construirea realității (Tuchman, 1978, 12) în două sensuri: în primul rând, deoarece unele evenimente sunt creația mass-mediei (prin aceasta înțelegem că unele evenimente sunt create – de exemplu, interviul sau orice alt eveniment în sfera relațiilor publice –, dar și că unele evenimente primesc statutul de știre și un grad de importanță doar pentru că sunt reprezentate mediatic), iar în al doilea rând, prin apel la teorema lui Thomas⁵, presupunând că în măsura în care indivizii apreciază relațiile mass-mediei ca fiind veridice, ei vor acționa în consecință. „Poveștile” relatate sau create de media, indiferent de cât de false sunt, ajung să funcționeze ca realitate (Lichtenberg, 1991, 221).

Știrea reflectă contextul cultural în care este redactată. Jurnaliștii generează tipizări-sisteme operaționale de clasificare a realității care traduc preferința acestora pentru întâmplări dramatice, cu impact puternic asupra audienței și faptele ușor de prezentat și interpretat. Dacă jurnaliștii nu ar avea la dispoziție „hărți culturale ale lumii sociale” (Hall, 1992), ei nu ar putea descifra evenimentele neprevăzute care formează pentru audiențele lor conținutul primar al valorii de știre. La cel mai înalt nivel de generalizare, hărțile descriu societatea ca fiind fragmentată în sfere distincte, compusă din indivizi ale căror acțiuni sunt percepute ca fiind rezultatul faptelor, intențiilor, motivațiilor și opțiunilor personale, ierarhizată centralizat din

---

⁵ Conform teoremei lui Thomas, „o situație este reală prin consecințele definirii ei ca reală” (Zamfir și Vlăsceanu, 1998, 303).

punct de vedere social și geografic și, nu în ultimul rând, consensuală sau în acord cu un sistem central de valori.

Prin urmare, **știrea nu este** o radiografiere perfectă a realității descrise, ci **un discurs cultural și dependent de instanțe multiple**, care trebuie „citit” (interpretat) în mod activ. În acest sens, principiile lecturii active recomandă:

- Interpretarea evenimentelor din perspective multiple (interpretare multisursă: mai multe surse diferite și nu exclusiv surse mass-media);
- Identificarea punctelor de vedere „închise” în știre;
- Reconstruirea (rescrierea) știrii din perspectiva celorlalte surse (cum ar reda sursa X același eveniment?);
- Evaluarea știrii pe baza criteriilor clarității, acurateții, relevanței, profunzimii, amplitudinii și semnificației;
- Identificarea contradicțiilor din modul în care este redat evenimentul (frecvent întâlnite chiar în cadrul aceleiași știri);
- Identificarea „agendei ascunse” și a intereselor care stau în spatele relatării;
- Identificarea faptelor acoperite, precum și a celor omise din știre;
- Identificarea punctelor de vedere prezentate sistematic în mod favorabil și a celor prezentate sistematic în mod negativ.

Concluzii

În calitate de cititori, indivizii nu inferează cu rigoare matematică. Aceștia se bazează pe deducție, dar și pe cunoștințe și experiențe prealabile, credințe și presupuneri proprii. Cu alte cuvinte, inferențele reflectă punctul de vedere al unui individ într-o situație dată. Inferențele dublează în mod firesc comunicarea, fie ea verbală sau în scris. Frecvent, comunicatorii lasă să se înțeleagă unele lucruri și vizează obținerea unui efect în planul receptorilor mult peste ceea ce transmit explicit. Dar, în calitate de cititori activi, trebuie să cunoaștem tentația și implicațiile avansării de interpretări și concluzii în absența unor date sau argumente și, în contrapartidă, să citim cu mintea deschisă în fața a cât mai multor variante alternative de interpretare.

O comparație ilustrativă pentru a conchide este oferită de Daniel Kurland (1994) – lectura unui text este similară privirii și evaluării unui tablou:

„Când privim un tablou, conștientizăm că examinăm opera unui autor. Conștientizăm intenția autorului din spatele operei, încercarea lui de a exprima ceva. Deoarece opera nu își exprimă sensul în mod direct și explicit, efortul de a găsi sensul ne revine nouă. Privind la Mona Lisa, știm că nu o privim pe Mona Lisa în sine, ci privim un tablou. Putem discuta pe tema semnificației

tabloului, dar și pe tema modului de realizare a tabloului (...). Cu cât vom cunoaște mai multe particularități ale tabloului, cu atât interpretarea dată de noi va fi mai solidă”.

Însă, chiar acceptând această comparație, textele rămân aserțiuni „negru pe alb”, care pot fi reformulate. Sunt „simboluri pe o pagină” (idem), pe care, ca și cititori, le recunoaștem, dar le înțelegem (le atribuim semnificații) într-un context istoric și social, integrând propriile așteptări și proiecții. Indiferent de miza lecturii, dar cu atât mai mult când rezultatul este integrat procesului de analiză a informațiilor, suntem responsabili de semnificația pe care o atribuim, precum și de corelațiile pe care le realizăm dincolo de „ceea ce se afirmă”.

Bibliografie

1. Devlin, K., *Goodbye Descartes: The End of Logic and the Search for a New Cosmology of the Mind*, New York, John Wiley and Sons, 1997.
2. Hall, S., „The Question of Cultural Identity”, în S. Hall, D. Held și T. McGrew (coord.), *Modernity and Its Futures*, Cambridge, Polity Press, 1992.
3. Harnadek, A., *Critical Reading Improvement*, New York, McGraw-Hill, 1978.
4. Kurland, D., *I Know What It Says...What Does It Mean? Critical Skills for Critical Reading*, New York, Wadsworth, 1994.
5. Lichtenberg, J., „Objectivity as Strategic Ritual”, în Curran, J. și Gurevitch M. (coord.), *Mass-media and Society*, London, Arnold, 1991.
6. Moore, D. T., *Critical Thinking and Intelligence Analysis*, 2007, disponibil la <http://www.ndic.edu/press/2641.htm>, ultima accesare 22 martie 2010.
7. Paul, R. și Elder, L., *How to Read a Paragraph The Art of Close Reading*, Dillon Beach, CA: Foundation for Critical Thinking, 2006.
8. Shulsky, A. N. Schmitt, G. J., *Războiul tăcut. Introducere în universul informațiilor*, Iași, Editura Polirom, 2008.
9. Tuchman, G., *Making News: A Study in Construction of Reality*, New York, Free Press, 1978.
10. Zamfir, C., Vlăsceanu, L., *Dicționar de Sociologie*, București, Editura Babel, 1993.

Irena DUMITRU este conferențiar universitar în cadrul Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul” și doctor în sociologie (Universitatea București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială). A publicat, în calitate de unic autor, coautor și coordonator, șase volume și peste cincizeci de studii, articole de specialitate și comunicări științifice. Domeniile sale de competență sunt: analiza de intelligence și comunicarea publică și instituțională.